

KLASİK ESERLER VE KLASİK ESERLERİN EĞİTSEL İŞLEVİ

Mahir KALFA

“Çocuklar, anahtarı üzerinde bırakılmış birer kapalı kapı gibidir.

Anahtar, doğru yöne çevrilirse dünyayı başarının hükümran olduğu aydınlık bir gelecek karşılayacaktır.”

ÖZET

Uluslar, yüzyıllar boyunca kendilerine ait oluşturdukları deneyim, bilgi ve kültürleri kendilerinden sonraki kuşaklara belirli bir sistem içinde aktarırlar. Çünkü her millet kültürel hafızasını zenginleştirmek ve bunu da yaşatmak ister. Bu aktarım sürecinin en varsıl kaynaklarından biri de şüphesiz edebiyattır. Yetkin edebî eserler insanları eğitmenin ve bilgilendirmenin önemli bir aracıdır. Ancak hangi eserlerin yetkin bir edebî eser olduğuna dair literatürde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Yetkin eser kavramıyla kastedilen eserlerden bir kısmı bütün dünyada klasik eser olarak tanımlanan yapıtlardır. Bugüne değin klasik ve klasik eser kavramları üzerine dünyada ve Türkiye’de birçok tartışma yapılmış, farklı bilim adamları, yazar ve araştırmacılar, klasik kavramının ne olduğuna ve klasik eserlerin nasıl tespit edildiğine yönelik farklı tanım ve belirlemelerde bulunmuşlardır. Yapılan araştırma ve tespitler söz konusu kavramlar üzerinde bir görüş birliğinin olmadığını göstermektedir. Bu makalede klasik eser ve klasik eserlerin eğitsel işlevleri üzerinde durulmuştur. Hangi eserlerin klasik olduğu belirlenmeye çalışılmış, klasik eser olarak adlandırılan bu eserlerin çocuklar üzerindeki eğitsel rolleri belirlenmiştir. Böylece hem klasik eser kavramı üzerine dünya ve Türkiye’deki yaklaşım ve düşüncelerin ortak paydası belirlenmiş hem de bu eserlerden bir eğitim materyali olarak nasıl faydalanılacağı üzerine tespit ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Klasik, Klasik Eser, Eğitsel İşlev, Çeviri Klasik Eserler, İletişim, Değerler

CLASSICS AND THEIR PEDAGOGICAL FUNCTIONS

ABSTRACT

Experiences, knowledges, and cultures are conveyed to the next generations in a systematic way because all nations aim to enrich and sustain

their cultural memory. Literature is one of the most powerful tool of this conveyance. Mature literature pieces are used to educate and inform people though, there are controversial perceptions on which pieces should be considered as mature in the literature. Some of the previous research labelled the classics as the most mature literature pieces throughout the world. Much research have been conducted to describe what exact the classic piece is and how they are defined as so. However, there is no clear consensus on the ways to label any literature pieces with the term 'classic'. This descriptive study aimed to explore the classic literature pieces and their educational roles. The current study set out to determine which pieces should be regarded as classics and what kind of impacts do they have on child education.

Key Words: Classics, Classic pieces, Educational functions, Translation of Classic pieces, message, values

GİRİŞ

Toplumlar, birikimlerini kendilerinden sonra gelecek nesillere aktarmayı kendilerine bir borç bilirlir. Bunu da, rastgele değil, belli bir sistem çerçevesinde gerçekleştirirler. Bu sistem, eğitimidir. Eğitimle bireyde istenilen, belli amaçlara uygun davranış değişikliği oluşturmada pek çok araç kullanılabilir. Bu araçlardan en etkileyicisi şüphesiz edebiyattır.

Edebiyat, bireyin hoş vakit geçirmesini sağlarken bireyde duyuş, düşünüş ve davranış şekilleri oluşturur. Edebiyatla sunulan tarihî, sosyal, kültürel, dinî, ekonomik, ahlakî ileti veya değerler bireyin ruhunun şekillenmesinde rehber olur. Edebiyattaki klasik eserler, bu amaca hizmet eden ağacın en güçlü dalıdır.

a) Klasik Eser ve Çeviri Klasik Eserler:

Klasik, klasik eser kavramlarıyla hangi eserlerin klasik sayılacağı ve bir eseri klasik kabul edebilmenin kıstasları günümüze değin hep tartışılmalıdır. TDK Türkçe sözlükte klasik, "1. Eski Yunan ve Roma çağı dili ve sanatı ile ilgili olan, 2. XVII. yüzyıl Fransız dili, sanatı ve yazarları ile ilgili olan, 3. Üzerinden çok zaman geçtiği hâlde değerini yitirmeyen, türünde örnek olarak görülen eser ve sanatçı" (TDK, 2005: 1190) olarak tanımlanırken, İngilizce sözlüklerde klasik terimi, "yüksek bir değer veya pozisyonda olan", "yüksek kaliteli", "Eski Yunan ve Roma sanat, edebiyat ve kültürünün standardında olan" , "alışılmış, yerleşmiş kurallara uygun" , "Eski Yunan ve Roma medeniyetine ait dil, edebiyat ve felsefe çalışmaları" gibi anlamlara gelir. (Oxford, 1981: 103; Collins, 1987: 247; The Reader's Digest Great, 1962, vol. 1: 169).

Klasik kavramıyla ilgili olarak Cemil Meriç, Saint-Beuve (1804-1869)'in şu görüşlerini aktarmaktadır: "Ben klasiğin şöyle tarif edilmesini isterdim: İnsanın

zekâsını geliştiren, soyumuzun ortak hazinesine yeni değerler katan, açık seçik bir hakikat bulan; tanıdığımızı, her köşesini taradığımızı sandığımız insan kalbinde, ezelden beri mevcut bir tutkuyu gün ışığına çıkaran; düşüncesini, gözlemini, buluşunu, geniş ve büyük, ince ve makul, sağlam ve güzel bir biçimde ifade edebilen; kendine has üslupla herkese seslenen yazar. Zıpçıktı kelimelere iltifat etmeyen bir üslup, hem yeni hem kadim ve çağın kolayca çağdaşı.” (Meriç, 1998: 174)

Hüseyin Daniş, klasik kelimesini “Sınıflara, klaslara mahsus olarak telif edilen âsâr ile müessirlerine verilen sıfat.” biçiminde tanımlarken (Daniş, 1897); Necip Asım’a göre klasikler, en ziyade taklid ve tanziri mümkün olmayan, sade bir eda ile saf efkârı cami olan eserlerdir. (Asım, 1897)

Edebiyatımızda Tanzimat’tan sonra artan klasik eserler konusundaki tartışmalarda Ahmet Mithat Efendi, klasik eserlerin niteliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Klasik bir eserin konusunda temizlik ve doğruluk olmalıdır.
2. Yazma biçimi ve üslubuyla güzel ve açık olmalıdır.
3. Anlatılmak istenen kolay anlaşılır olmalıdır.
4. Üzerinde durulan düşünce bakımından bir değer taşımalı, çoğunluk tarafından değer verilen dinî, tarihî ve ahlakî normlara aykırı olmamalıdır.
5. Bütün bu nitelikleriyle gelecek nesillere bırakılabilecek ve insanlığın faydalanabileceği sevilen, beğenilen eserler olmalıdır. “ (Kaplan, 1998: 25)

İsmail Avni, “klasik tabir olunan asarın her milletçe kendilerine mahsus bir güzelliği ve o güzellikte büsbütün kendilerine mahsus bir çeşnisi, bir nefaseti olması lazım geleceği” inancındadır. (Avni, 1897)

Klasik bir eserin ana özelliklerini , “olgun bir dimağ” , “davranış olgunluğu” , “dilde olgunluk” ve “ortak üslupta kusursuzluk” ölçüleriyle tanımlayan T.S. Eliot, bu ölçülere en uygun dönemin XVIII. yüzyıl İngiliz edebiyatı (ve en çok Pope’ın şiiirleri) olduğunu söyler. (Eliot, 1983: 174)

Yazarların yaptıkları tanımlardan yola çıkarak klasik eser için, bir milletin edebi eserleri içinde her açıdan örnek alınmaya değer, üstün niteliklere sahip olan ve üzerinden yıllar geçse de bu nitelikleri yitirmeyen eserler olarak tanımlayabiliriz.

“Klasik bir eser yazıldığı dili konuşan, milletin karakterini belirleyen, bütün duygu tonlarını bir sanat eserini sınırlayan bütünlük içinde, en zengin bir ölçüde ifade edebilen bir eserdir. Klasik bir eser böyle zengin bir muhtevayı hem en iyi bir şekilde temsil eden hem de ait olduğu toplumun bütün sosyal sınıflarını oluşturan fertlere her şart altında hitap edebilen bir eserdir.” (Eliot, 1983: 183). Klasik eserler, ait olduğu kültürün özelliklerini, toplumun duygu, düşünce zenginliğini, değerlerini yansıtmaya özelliklerine sahip olduğu için eğitim

çağındaki bireylerin içinde yaşadığı toplumun değer yargılarını bu klasik eserler sayesinde öğrenebileceği gün yüzüne çıkmaktadır.

Hiçbir millet kendi kabuğuna çekilerek gelişme gösteremez. “Medeniyetlerin gelişmesi ve milletler arasındaki ilişkilerin artmasıyla, başka milletlerin edebiyat ve kültürüne ilgisiz kalınmaması klasiklerin çevrilmesini gerekli kılmaktadır.” (Mithat, 1897). Bir milletin edebiyatını öğrenmek, tanıtmak, klasik eserlerini örnek alarak benzer eserler yazmak, dile yeni kavramlar kazandırmak, edebi zevki geliştirmek yabancı klasiklerin çevrilmesini şart kılmaktadır.

Yaşar Nabi’ye göre de, milletler için çeviri çok yararlıdır; çünkü çeviri ile milletler kültür seviyelerini artırır: “Nesir olsun, şiir olsun tercüme faydalı bir şeydir, düşünüş ve duyuş farkları ancak bu yoldan milletler arasında mübadele edilir ve millî kültürlere yeni ve taze görüşler bu yoldan aşılanır” (Nayır, 1946a: 320-321).

Toplumlar kimliklerini; kültürünü yaşatarak, nesilden nesile aktararak korurlar. Klasik eserleri çevirirken metne sadık kalmak önemlidir fakat kelime kelime çevirmek bazı sorunlara neden olmaktadır. Yabancı klasik eserler birebir çevrildiğinde bir milletin kültürel öğeleri diğer milletin kültürüyle çelişebilmektedir. Dinî unsurlar, yaşayış biçimi, ahlak, gelenek ve görenekler toplumdan topluma değişiklik gösterir. Hiçbir millet nasıl ekonomik açıdan başka bir milletin sömürgesi olmayı istemezse kültürel ve edebi açılardan da başka bir millete tabi olmayı istemez. Bu yüzden klasiklerin çevirisi “onları klasik yapan niteliklerin alınması amacıyla olmalıdır.” (Kaplan, 1998: 61). Klasik eserleri kelime kelime çevirmek yerine asıl anlamı vermeyi amaçlayarak çevirir, o eseri klasik yapan özellikleri alırsak çeviri amacına ulaşmış olur. Necip Asım, farklı dildeki klasik eserlerin Türkçeye çevrilmesinde dört ayrı tutumun varlığından söz eder. Bunlar şu şekildedir:

“1- Söz ve anlam sanatlarını çeviride olduğu gibi korumak.

2- Anlam sanatlarını korumak

3- Bir sayfa veya makaleyi okuyarak anlamını vermek (serbest çeviri)

4- Taklit etmek” (Kaplan, 1998: 58).

Her dilin kendine özgü ifade şekilleri vardır. Çevirilerde dildeki söyleyiş güzelliği, kimi zaman ortadan kalkabilmektedir. Bu yüzden eserleri çeviren kişi her iki dilin özelliklerini, inceliklerini en iyi şekilde bilmelidir. Çevirmenler yabancı dil kadar temiz Türkçemizi ne kadar kusursuz ve sanatkârane bir üslûpla kullanabilirlerse o kadar başarılı olmuş olurlar.

Hiçbir dil saf ve durağan değildir. Şüphesiz, çevirilerin oluşturacağı sorunlar olsa da dile yararları da vardır. En büyük yararı, dilin gelişmesini sağlamasıdır. Çeviriler yoluyla dile pek çok yeni kavram girmekte, dil bu kavramlara karşılık bularak yeni kelimelere sahip olmaktadır.

b) Klasik Eserlerin Eğitsel İşlevi:

Edebiyat ve eğitim iki ipe sıkıca atılmış bir düğüm gibidir. Edebiyat kelimesinin kök itibarıyla “terbiye-eğitim” anlamına gelen “edeb” sözcüğünden geliyor olması da aralarında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bazı yazarlar eserlerini, insanları eğitmek, nasıl yaşanılması gerektiğinin ayrıntılarını göstermek için kaleme almaktadırlar. Yunus Emre Risaletü’n Nushiyye’sini; Mevlâna, Mesnevi’sini; Nâbi, Hayriye’sini; Mehmet Akif, Safahat’ını hep bu yönde yazmıştır. Klasik eserler de okurların hem okurken zevk duyacağı, eğleneceği, estetik haz alacağı, hem de eğitimine katkı sunabileceği iletilerden, değerlerden oluşmalıdır. “İleti” terimini TDK Türkçe Sözlüğü, “mesaj” maddesinde “yazı veya sözle anlatılması amaçlanan duygu ve düşünce” olarak tanımlamıştır (Türkçe Sözlük, 2005: 1583). Ali Püsküllüoğlu, Türkçe Sözlük’te “ileti” maddesinde beş farklı tanıma yer vererek, tüm kullanımlarını açıklamıştır: “ 1. Söz ya da yazıyla gönderilen ve belli bir anlamı olan haber, es. mesaj. 2. bir devlet büyüğünün ya da sorumlunun ilgililere ya da kamuoyuna gönderdiği haber, es mesaj. 3. dil. Dilsel bildirişimde konusunun dinleyiciye yönelttiği göstergesel bütün, bildiri. es. mesaj. 4. yaz. Bir yapıtın, bir yaratının dokusunda bulunan, sanatçının, yapıtın iletmek istediği temel düşünce, bildiri. es mesaj. 5. ruhb. Bildirişimde, vericinin belli bir anlam yükleyerek alıcıya gönderdiği ve onun da anlamını çözdüğü herhangi bir simge. es mesaj (Püsküllüoğlu, 2000: 487).

Yazarlar, özellikle de çocuk edebiyatı yazarları kaleme aldıkları eserlerin konularına, diline ve verecekleri eğitsel mesajlara dikkat ederler, çocuğa kazandırılacak davranışları özenle seçerler. “Çocukların zevk almak, hayatı, insanları, başka ülkeleri tanımak için kitap okumalarına müsaade etmek, hatta onları buna teşvik etmek lazımdır. Okumanın esaslı hedefleri ise şunlardır:

1. Bilgi kazanmak
2. Zevk almak
3. Hayatı tanımak” (Oğuzkan, 2001: 11–12).

İyi bir çocuk kitabı çocuğun ilgilerini ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılayan fakat her şeyden önce çocuğun zevkle okuduğu bir eserdir. Çünkü çocuğun sevmediği bir eser klasik olsa bile iyi bir eser değildir.

Edebi eserler, değerler konusunda oldukça zengin ve iddialı metinlerdir. (Sağlık, 2005: 153). Her toplumun da kendine has değerleri vardır. Bu değerler milletin karakterini oluşturur. “Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır. Değerler, ayrıca bireylerin neyi önemli gördüklerini tanımlayarak istekleri, tercihleri, arzu edilen ve edilmeyen durumları gösterir.” (Erdem, 2003: 56). Değerler; aileden, yakın çevreden, yazılı ve görsel materyallerden taklit ya da model alma yolu ile öğrenilir. Çocuk okuduğu kitaplardaki olaylardan, kahramanlardan etkilenerek kahramanları kendisine örnek

alır ve onları taklit eder. Klasik eserlerde de kahramanların tavır ve davranışları, olayların ilerleyişi çocuğa mükemmel örnek oluşturabilecek bir yere sahip olmalıdır. Çünkü “Sosyalleşme sürecinde değerler, kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir. Kısaca, kişinin şahsiyet yapısına entegre olmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak değerler, kişinin şahsiyetinin bir parçası olarak görülmektedir.” (Özensel, 2003: 231)

Klasik eserlerde aile, vatan, millet, doğa, hayvan, dost, arkadaş ve yaşam sevgisi; saygılı, dürüst, kibar, doğru, mert olmanın erdemi; kültüre karşı bağlılık ve duyarlılık gibi değerler ele alınırken kadercilik, saldırganlık, aldatma, yalan, çıkarıcılık, kusursuz insan olma gibi okuyanı yanılsıza ve kötüye sürükleyecek iletilere yer verilmemelidir.

Dünya klasiklerinden bazılarını eğitsel açıdan incelediğimizde çocuklara yönelik pek çok eğitici mesaj ve değeri barındırdığını söyleyebiliriz. Söz gelimi, “çocuk klasiklerinin hepsinde de aile bir değer olarak görülür. Robinson Crusoe’nun başına gelen olaylar ailesinin sözünü dinlememesinden, babasının nasihatlerine kulak vermemesindedir.” (Öztürk, 1991: 93) “Pollyanna’da yardımseverlik sıkça işlenir. Kahramanımızın kendisi de bir yardımseverdir.” (Öztürk, 1991: 98) “Pinokyo’nun babası ise sırtındaki paltosunu satacak kadar okumaya ve bilgiye değer verir.” (Öztürk, 1991: 100) Klasik romanlarda “Arkadaşlık ve dostluk sosyal hayatın vazgeçilmez hasletlerindedir. Robinson ıssız adada yalnızlığını hizmetçisi Cuma ile gidermişti.” (Öztürk, 1991: 126). Bunun yanı sıra “Çocuk klasiklerinde sevgi de önemli bir değer olarak işlenmektedir (Öztürk, 1991: 129).

Klasik romanlarda görülen bu eğitici kavramların eğitim çağındaki bireye örnek teşkil edeceği açıkça görülmektedir. Çünkü çocuğun hayal dünyasında kahramanla kendini bütünleştirmesi olumlu yönlerini örnek alması söz konusudur. “Çocuk klasiklerindeki roman kahramanlarından her birisi çocuklar için örnek kişilikler ortaya koyarlar. Robinson Crusoe mücadele, azim ve sabrın; Pollyanna, hayata bağlılığın; Pinokyo doğruluğun; Heidi sevginin; Tom Sawyer korkusuzluğun sembolü gibidir.” (Öztürk, 1991: 114). Çocuğun dünyasını derinden etkileyen bu kahramanlar, taşıdıkları söz konusu özellikler ile onun kişiliğinin olumlu yönde gelişmesine ciddi katkılar yapabilir. Bu açıdan düşünüldüğünde klasik romanların eğitim çağındaki çocuklar için kritik eğitsel işlevleri yerine getirmekte güçlü bir araç olarak da kullanılabilecekleri ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

İnsanlar aldıkları eğitim ile şekillenirler. Okuduklarımız da yaşadıklarımız kadar bizlerin eğitimine yön verir. Doğru seçilmiş kitaplar, yetişkinlere de çocuklara da olumlu nitelikler katar. Çocukları niteliksiz kitaplara bırakmak niteliksiz insanlara emanet etmek gibidir.

Dünya edebiyat otoritelerine göre en nitelikli eserler, klasik diye tanımlanan eserlerdir. Klasik eserlerin tespit edilmesinde farklı yaklaşımlar olsa da ortak paydanın söz konusu eserlerin edebi ve estetik açıdan yüksek bir değer taşıması, dil ve anlatım yönüyle kusursuz ve kusursuza yakın olması, kültür ve bilgi bakımından doyurucu nitelikler taşıması olarak şekillendiği görülmektedir.

Yüksek bir edebi seviyenin, önemli bir kültürel birikimin yansıdığı çeviri klasik eserler, konuları, üslupları, dil ve anlatım özellikleri, kahramanlarının hayata bakış açısı ile hiç şüphesiz çocuk edebiyatımızda önemli yeri doldurmakta, çocuklarımıza bambaşka bir dünyanın kapılarını açmaktadır. Ancak uzun yıllardır çocuklarımıza okuttuğumuz çeviri çocuk klasikleri yeni ve objektif bir gözle değerlendirilmeli, alanın uzmanlarınca tahlil edilip özgün ve estetik çevirilerle çocuklarımızın karşısına çıkarılmalıdır. Çocuklarımızın dünya çocuk edebiyatında saygın bir yeri olan bu eserlerden alacağı birçok evrensel değer ve kritik eğitsel iletiler olduğu unutulmamalı; söz konusu eserler tamamen batı ideolojisinin ve yayılcı felsefesinin ürünü olarak değerlendirilip rafa kaldırılmamalıdır. Ancak bu eserlere yansıyan zihniyet konusunda da çocuklarımızın dimağı uyanık tutulmalı, onlara eleştirel okuma ve idrak süzgecinden geçirme yetisi kazandırılmalıdır.

Klasik eserlerle ilgili ülkemizdeki bir diğer sorun da Çocuk edebiyatımızın çeviri çocuk klasiklerine teslim olmuş bir tutum izlemesidir. Bu durumun önemli bir nedeni kendi çocuk edebiyatımıza yönelik aşağılık duygusudur. Başta eğitimcilerimiz ve ebeveynler çeviri çocuk klasiklerinin hem edebi açıdan hem de çocuklara bazı temel değerleri verme açısından daha zengin olduğunu düşünmektedirler. Ancak kendi kültür dünyamızın yansımalarını çocuklarımıza başka milletlerin edebiyatlarıyla vermek çok mümkün görünmemektedir. Bu nedenle edebiyatımızdaki çocuklara hitap eden seçkin edebî eserler tespit edilmeli, çocuklarımızın bunlardan da istifade etmesi sağlanmalıdır.

Aynı zamanda hem telif hem de çeviri çocuk edebiyatı ürünleri çocuklara tavsiye edilmeden önce onların yaş, seviye, ilgi ve ruhsal özelliklerine uygun olup olmadığı incelenmelidir. Çünkü çocuk edebiyatı ürünlerinin çeşitli psikolojik yaklaşımlar açısından incelenmesi, bu eserlerin edebi yapısını daha iyi anlamamıza katkıda bulunabileceği gibi, hangi eserin çocuklara ne ölçüde yararlı olduğu sorusuna da ışık tutacaktır.

Çeviri çocuk klasikleri konusunda ülkemizde yaşanan bir diğer sıkıntı da orijinal kaynaktan çevrilmeyen, dil ve estetik kaygısı güdülmemiş çevirilerdir. Hedef kitleye uygun hâle getirme gerekçesiyle oluşturulan bu keşmekeş, çocukların söz konusu eserlerin orijinallerine ulaşmasını engellemektedir.

KAYNAKÇA

- AHMET Mithat (24 Eylül 1897) *Klasikler Meselesi Temhidât 4, Tercümân-ı Hakikat*.
- COLLINS Cobuild English Language Dictionary (1995), New Delhi, pp.247.
- ELİOT, T.S., (1983), *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), Ankara.
- ERDEM, A.Rıza. (2003), *Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler, Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt I Sayı 4*.
- HÜSEYİN Daniş (18 Eylül 1897), *İkrâm-ı Aklâm, İkdâm*.
- İSMAİL Avni (14 Eylül 1897), *Klasikler ve Bahsin Bencesi, Tercüman-ı Hakikat*.
- KAPLAN, Ramazan (1998), *Klasikler Tartışması*, AKM Yay., Ankara.
- MERİÇ, Cemil (1998), *Kırk Ambar*, İletişim Yay., İstanbul.
- NAYIR, Y. N. (1946) “Şiir Tercümeleri”, *Varlık*, 310-311, 1-15 Haziran: 320-321.
- NECİP Asım (10 Eylül 1897), *Klasikler, Malumat*.
- OĞUZKAN, F. (2001). *Çocuk Edebiyatı, Anı Yayıncılık*, Ankara.
- OXFORD Student’s Dictionary of Current English (1981) A.S. Hornby, Oxford Universty Press, New York, pp.103.
- ÖZTÜRK, Hüseyin Emin (1991), *Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÖZENSEL, E., *Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değerler*, *Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt I, Sayı 3*.
- PÜSKÜLOĞLU, Ali (2000), *Türkçe Sözlük*, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Sağlık, Şaban (2005), *Değerli Öyküler Yahut Hüseyin Su’nun ‘Gülşefdeli Yemeni’ Kitabındaki Öykülerde Değerler*, (Edit: Kemal Aykut, Ömer Lekesiz) *Hüseyin Su Kitabı*, Nehir Yayınları, İstanbul.
- THE Reader’s Digest Great Encyclopaedic Dictionary (1962), Oxford Univ. Press, London, volume 1, pp.169.
- TÜRKÇE Sözlük (2005) *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.